

Rådgjevarkonferansen 2010

Anders Lovén

Disposition

- Vart är vi på väg?
- Teorier nödvändiga
- Vägledaren som balanskonstnär
- Multiinstrumentalisten
- Forskningen hjälper oss
- Vilka slutsatser kan dras?
- Rekommendationer och idéer

Då och nu....

1970

- Föräldrarna mest "hjälpt till att bestämma"
- Yrkesvalsläraren nästan lika betydelsefull
- Cirka 30% valde "bort" gymnasieskolan
- 36% osäkra i sina planer
- 50% tyckte valet var svårt
- Kön och social bakgrund viktiga valfaktorer

Örebroprojektet: Hjortzberg-Nordlund & Marnell

2010

- Föräldrarna viktigaste samtalspartnern
- Vägledaren samma betydelse som kompisar
- Cirka 25% vill inte vara i gymnasieskolan
- 30% osäkra på sitt val
- 36% tyckte valet var svårt
- Kön, social bakgrund och etnicitet viktiga valfaktorer

Individen, vägarna och valen: Dresch & Lovén

Det oändliga väljandet

- Från kontroll till individuell frihet (Fromm)
- Kunskapssamhället, nätverkssamhället, risksamhället
- Från söka jobb till att bli anställningsbar (employability) – nya kompetenser i arbetslivet
- Individbaserade kulturer och kollektivbaserade kulturer – världen uppdelad
- Individen ensam i sitt identitetsskapande – skapa din egen framtid
- Flera arbetsmarknader – väljandet villkorat, McDonalds och Ford
- Förlängd ungdomstid – identitet viktigt
- Livslångt lärande och väljande
- Överskott av information – hur tolka och sortera?
- Pressade tidsmarginaler – mer stress och utbrändhet

Individualiseringens villkor (G Gillberg 2010)

- Syfte: Undersöka förhållandet mellan arbete, personliga drömmar och de faktorer som bidrar till att forma och påverka olika föreställningar, strategier och förhållningssätt.
- Fokus: unga vuxna, dels på projektorienterad entreprenörsutbildning (kaospiloterna), dels monteringsfabrik i bilindustrin (Volvo). Metod: Biografiska intervjuer. Inspiration: Grounded theory
- Kaospiloterna på väg in i det "gränslösa arbetet" där arbete, fritid och personliga värderingar glider samman och möjlighetshorisonterna i det närmaste är oändliga.
- Volvoarbetarna beskriver sina drömmar och strategier på ett annat sätt. Viktigt är trygg anställning, ett eget hem och närhet till vänner och familj.

Allt vävs samman...

- Vägledning om utbildning
- Vägledning om ekonomi
- Vägledning om hälsa
- Vägledning om relationer

- Skuldfällan – ekonomer blir terapeuter
- Du är vad du äter – om livsstil
- Den arge snickaren – om projekt och familjeliv
- Vägledning - livsinriktning

Vägledning som bäst!

En plats för

- stillhet
- reflektion
- utveckling
- insikt och
- rörelse

Image copyright 2007 Cliff (cliff106) www.pbse.com/cliff106 CSM

Den ”nya människan”?

- Omvärlden har förändrats, världen är närmare
- Digitala revolutionen öppnar gränserna
- Människans grundläggande behov detsamma.
- Behovet av att bli sedd snarare ökat – dokusåpa, facebook
- Existentiella frågor berör många
- Behovet av trygghet stort, inte minst bland ungdomar

En inledande definition

- I ett övergripande perspektiv kan vägledning ses som en pedagogisk aktivitet som med information, motivation, stöd och andra hjälpande aktiviteter och med utgångspunkt i såväl individens resurser som möjligheterna i omvärlden har som mål att underlätta för individer och grupper i alla åldrar och vid olika tidpunkter i livet att välja utbildning, yrke eller karriär och att bidra till en bättre livsplanering.

Bred och snäv vägledning

- Bred bemärkelse: Hela den verksamhet som syftar till att studerande förbereds/planerar för sin framtid. Inkluderar undervisning, arbetslivskontakter, karriär-kurser, lärare-studentsamtal, information – internet, mässor, arbetsmarknadsdagar, besök mm
- Snäv bemärkelse: Den verksamhet som studievägledaren huvudsakligen bedriver. Samtal enskilt, grupp.
- En helhetssyn inkluderar bägge.

Behoven mångfaldiga

- Information – svårare att överblicka, fler alternativ
- Fatta beslut – valångest, kan inte avväga, vågar inte välja bort
- Hjälp på vägen – avstämning, stöd, coaching
- Motivation – hur går jag vidare?
Hur ser jag framåt?
- Förstå sig själv och livet – vem är jag?
Hur skall jag leva? Vad skall det bli av mig?
- Bli sedd – jag finns, stanna upp, vila i sig själv, "lätta" på trycket."
- Behov av bekräftelse – få professionell återkoppling

Vägledningens kärna

INSIKT

Vem är jag?
Yttre/inre ryggsäcken

UTSIKT

Vad finns i omvärlden.
Utbildningar/karriäralternativ

FRAMSIKT

Hur navigerar jag vidare?
Vad behöver jag för resan?

De dubbla budskapen

- Välj vad du vill!
- Prova dig fram och räkna med att byta inriktning och yrke
- Håll vägarna öppna, positiv osäkerhet
- 50% till högskolestudier
- Minska avhopp och byten
- Handlingsplanen viktig och lever

Du skall jobba i minst 40 år i en förändrad värld. Vad betyder det för vägledningen?

Några utgångspunkter

- ▶ Teorier – karta över ”terrängen”. Visar endast delar t ex vägar, klimat
- ▶ Teorier förklarar eller förutsäger. Tre typer av teorier:
 - ▶ Karriärutvecklingsteorier – förklarar varför människor väljer eller hamnar i olika positioner/jobb/yrken
 - ▶ Vägledningsteorier – förklarar vad som händer i samtalen (möten) mellan vägledare och sökande (även förutsäger))
 - ▶ Val/beslutsteorier – förklarar vad som händer i en val/beslutssituation
- ▶ Teorierna samspelar med samhällsutvecklingen
- ▶ Psykologerna sett inifrån individen, sociologerna utifrån individen

Teorierna hjälper oss förstå terrängen

- ▣ Krumboltz (1994) har träffande beskrivit teorier med en kartmetafor. Med hjälp av teorierna kan vi bättre förstå och navigera i terrängen men de enskilda teorierna beskriver endast delar av terrängen. Några ger insikt om topografin, andra om vägar eller temperaturer och det är först genom att kombinera dessa som bilden blir mer fullständig. På liknande sätt kan karriärteorier definieras. Var för sig beskriver och förklarar de delar av människors väg genom yrke och utbildning men genom att kombinera dem ger de en mer fullständig och samtidigt komplex bild av människors navigerande i yrkes- och utbildningsvärlden.

Varför teorier?

- Teorierna hjälper oss att:
- Bättre förstå och kunna se sammanhang i sökandes karriärfunderingar
- Skapa hypoteser kring hur sökande bättre skall kunna navigera i sin framtid
- Utveckla verktyg och metoder som hjälper den sökande till självinsikt och större egenkraft

Din egen vägledningsteori

- Hur du uppfattar omvärlden
- Din syn på vad vägledning är och bör vara
- Din bild och erfarenheter av vägledningssökande
- Din uppfattning om hur relationen skall utvecklas i ett möte med sökande

Strömningar inom vägledning (The waves)

- Matchningsinriktade – Parsons-Williamsson-Holland. Rationalitet, diagnos, mätning, test (Army alpha, beta).
- Personcentrerade, psykodynamiska – Rogers. Människan i centrum, subjekt, samtal, icke-styrande
- Utvecklingsinriktade – Ginzberg, Super. Processen – utvecklingsstadier, pedagogisk
- Sociologiska – betonar klass/genus/etnicitet, handlingshorisont
- Postmoderna – holistisk – konstruktivism – Peavy, Gelatt, Krumboltz. Individualiseringen, chans och tillfälligheter, behovet av ”kickar” (life as a game), kaosteorier, positiv osäkerhet
- Alla teorierna ”lever”, men i olika omfattning och intensitet.

Planned happenstance

- Reaktion mot rationalitet och överdriven planering
- Forskning visar att tillfälligheter och slump är med i många människors valjande
- Öppenhet (öppet sinne) ersätter obeslutsamhet
- Vägledarna kan hjälpa sökande att utnyttja tillfälligheter/slump som ett medel att nå nya vägar
(Krumholz)

De inre faktorerna

- Anlag
- Förmåga
- Intressen
- Värderingar, attityder
- Färdigheter, kunskaper
- Självkännedom, självförtroende

De yttre faktorerna

- Socialgrupp – samvarierar med utb. nivå
– vertikal skiktning
- Genus – anger inriktningen – horisontell skiktning
- Etnicitet – begränsar möjligheter
- Stad/land – påverkar möjligheter och begränsningar
- Generation – olika generationer har haft olika möjligheter t ex utbildning

Handlingshorisonter

- Människor fattar beslut inom handlingshorisonter
- Arenan där vi kan utföra handlingar och fatta beslut
- Habitus och möjlighetsstrukturer på arbets- (utbildnings-) marknaden påverkar varandra och handlingshorisonten
- Schematan filtrerar information och innebär att handlingshorisonten både kan begränsa eller vidga våra valmöjligheter. Ex Icke-beslut, vissa alternativ beaktas inte (tjejer och teknik, killar och omsorg)

DET MODERNE LIV

Stegemargarinegrænsen

DET TRADITIONELLE LIV

Længere uddannelse
Internationale, globale, europæere
Mere (stor)by end land
Flere yngre end ældre
Mangfoldighed
Kræsenhed

STEGEMARGARINEGRÆNSEN

Kortere uddannelse
Lokale, nationale
Mere land end by
Flere ældre end yngre
Ensartethed
Taknemmelighed

STEGEMARGARINEGRÆNSEN

Sild-Snaps-Rugbrød-Roulade-Skærekage-Småkager
Kaffe-Pølsebord-Kinakål-Øl-Afskåret pålæg-Laks
Kødpølse-Rejeost-Saftevand-Rejecocktail-
Hamburgerryg-Frugtgrød-Flødekartofler-Dåsemad-
Marmelade-Te på breve-Ris i kogeposer-Kiks-
Madpakke-Leverpostej-Fløderand-Budding-
Formiddags- og aftenkaffe-Krebinetter...

STEGEMARGARINEGRÆNSEN

Sild-Snaps-Rugbrød-Roulade-Skærekage-Småkager
Kaffe-Pølsebord-Kinakål-Øl-Afskåret pålæg-Laks
Kødpølse-Rejeost-Saftevand-Rejecocktail-
Hamburgerryg-Frugtgrød-Flødekartofler-Dåsemad-
Marmelade-Te på breve-Ris i kogeposer-Kiks-
Madpakke-Leverpostej-Fløderand-Budding-
Formiddags- og aftenkaffe-Krebinetter...

Brytpunkter

- ◆ Strukturella – val till gymnasiet, pension
- ◆ Självinitierade – byta jobb, starta utbildning
- ◆ Påtvingade – yttre krafter/händelser som inte kan påverkas t ex sjukdom, arbetslöshet

- Brytpunkterna följs av ”perioder” där individen på olika sätt hanterar sitt beslut
 - bekräftar, utvecklar individen
 - motsäger, underminerar identiteten
 - socialiserar, bekräftar efterhand en ny identitet
 - blockerar, individen ogillar sin identitet men kan inte förändra
 - utvecklande, gradvis utvecklande av identiteten

Ungdomars väljande

- Rationellt utifrån individen (subjektiv rationalitet)
- Pragmatiskt val mer än systematiskt, endast "filtrerad" information som underlag
- Kontextrelaterade val – kan inte separeras från familj, kultur och livshistoria
- Opportunistiskt val – baserat på positiva kontakter och erfarenheter
- Delvis rationellt – även känslor och sinnesstämningar
- Beslut innebär accepterande av en möjlighet snarare än att välja bland många
- Beslut kan endast förstås i relation till individens livshistoria

Dilemman i väljandet/vägledaren som balanskonstnär

- Individen – samhället/systemet
- Personlig vägledning – karriärvägledning
- Rådgivning, styrning – mitt eget val
- Rekrytering, reklam – opartisk information
- Kort sikt – Lång sikt (Brytpunkt-process)
- Overserving - underserving

Världens sämste vägledare eller en spegel av samhällsutvecklingen

Ram Wallace, Newcastle, England utnämnde sig själv till världens sämste vägledare.

Orsak 1: Vid ett samtal med Alan Shearer avrådde han honom från att satsa på fotboll som en karriär. Alan Shearer blev senare en av Englands högst avlönade spelare och landslagsman i många år.

Orsak 2: Vid ett samtal med Mark Knopfler avrådde han honom från att satsa på musiken då det knappast ger mat för dagen. Mark Knopfler och Dire Straits tjänade på kort tid betydligt mer "än mat för dagen".

Förklaring: Ram Wallace ansåg i efterhand att han var formad av den tidens industrianda. "Du måste skaffa dig ett hederligt yrke och försörja dig". Wallace var verksam i en typisk industriort i England, Newcastle, där dessa värderingar var självklara.

Vilka värderingar uttrycker dagens vägledare?

Olika kulturer/generationer

- Reza: "Frihet, tror jag att välja. För att det skulle inte vara bra med en vägledare att man inte skulle, liksom, ta det här. Eller, det här är bra. För man vill ju känna en frihet eller det är ju man själv som skall gå där."
- Rezas mamma: "Hon (vägledaren) skulle övertyga, alltså hon vet hur personen är, till exempel hon vet hur min son är. Hon kunde övertyga honom om att det ska inte passa honom det här. Och försöka ta några samtal med honom för att han inte ska ta den. Hon måste tänka på föräldrarna också. Alltså föräldrar vill alltid det bästa för barnen."

Vem äger planen?

- Det är inget problem att göra upp en handlingsplan. Det svåraste arbetet är att få studenterna att leva upp till den.
(Dansk vägledare)

Balansen

”...förstå och ge råd men inte styra mig.
Vägledaren skall inte säga att detta är bra för
då är det lätt att du gör det. Men de skall inte
heller göra tvärtom för då är det som om de
inte bryr sig. Det är bättre med någon som
bryr sig men inte för mycket, va... (Flicka, 16
år)

Vem förväntar vad?

- Vad vill den sökande?
- Vad behöver den sökande?
- Hur formulerar sig den sökande?
- Hur bemöter du den sökande?
- Hur vet du att den sökande förstår?
- Vad får den sökande med sig?
- Vad ville den sökande ha med sig?
- Hur har du klargjort vad som saknas?
- Hur känner du dig efter samtalet?

Fallgropar

- Du "vet" (tolkar) svaret och lyssnar därför inte
- Du tröstar och säger "du är inte ensam"
- Du lägger orden i munnen på den som du talar med
- Du är ett steg före och hör därför inte
- Du avbryter och tråden förloras
- Du staplar frågor istället för att vänta på svar
- Du känner att något är fel men säger inget...
- Du har alltför stora öron och samtalet blir energilöst
- Du har förslag till "lösningar" men har inte lyssnat färdigt

Vem söker vägledning i gymnasiet

(Gruffman & Schedin)

- 426 elever - 2/3 flickor, 33% från arbetarhem, 42% från medelklasshem, 25% från övre medelklass
- Pojkarnas lägre del förklaras med mansroll som innebär "tveksamhet att utveckla nära relationer och en strävan att inte visa svaghet, obeslutsamhet och sårbarhet."
- Vägledning innebär att sätta sig i en underordnad position som hjälpsökande
- Övre medelklass flickor söker bekräftelse eller hjälp till vidareutbildning
- **Reflektion: Vilken betydelse får det att huvuddelen av vägledarna är kvinnor?**

Kvinnors berättelser (Honkanen)

- 17 kvinnors främst lågutbildade
- Livslinjeberättelser
- Den typiska bilden var att de hade en kortare yrkesinriktad gymnasieutbildning. Efter skolan vilket jobb som helst, flyttade hemifrån, varvade barnledighet och arbete.
- Brytpunkt med vuxna barn alt. sjukdom, skilsmässa. Fråga: Vad vill jag få ut av resten av mitt liv? Tidspress

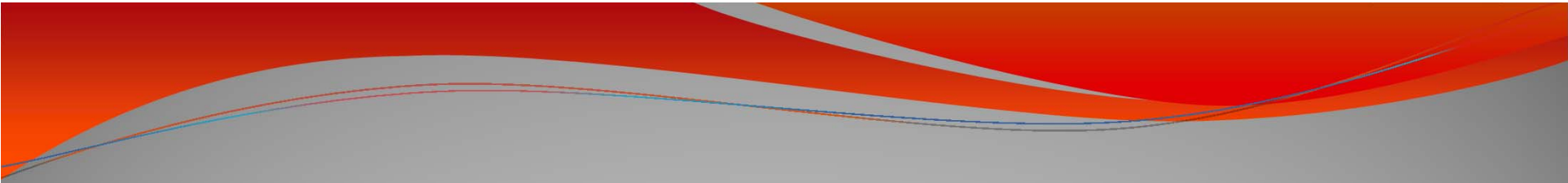
Förklaringar och slutsatser

- De hade själva styrt sina liv
- Ekonomi och barn hade dock något begränsat en del
- De hade varit sin egen lyckas smed. ”I grund och botten styr jag ju mitt liv som jag vill.”
- Forskaren: De primära relationerna och uppväxten starkt påverkat skolgång, tidshorisont, val av utbildning
- Totala livskarriärutvecklingen större betydelse än social bakgrund
- Yrkesvalet inte engångsföreteelse utan livslångprocess
- Vikten av att samhället finansierar och stöder vuxenstudier
- Vuxenutbildning tycks fånga upp dolda begåvningsresurser. Framgång i vux-studier lyft för självförtroendet

Mönster från skola till arbete

(Lidström, 2009)

- *Fragmenterat mönster:* Drygt hälften av informanterna uppvisar ett jojo-mönster som kännetecknas av arbete vid flera olika arbetsplatser, för det mesta i några olika yrken. Vanliga erfarenheter är arbetslöshet under några kortare perioder, längre perioder av deltidsarbetslöshet, deltagande i något arbetsmarknadspolitiskt program och/eller någon utbildning efter gymnasiet.
- *2) Stabile mönster i utbildning:* I den näst största gruppen utgör studier den huvudsakliga sysselsättningen. Den intervjuade kan ha genomgått en till två högskoleutbildningar eller växlat mellan olika typer av utbildningar. De flesta har haft något arbete, men några saknar helt arbetslivserfarenhet

-
- 3) *Stabilare mönster i arbete*: Ett mindre antal unga vuxna har ett mönster som kännetecknas av varaktigt arbete vid en eller två arbetsplatser/yrken. Den nuvarande arbetslösheten kan vara den första eller andra. Utbildningsbakgrunden varierar, men vanligt är att ha jobbat i linje med ett fullföljt yrkesförberedande gymnasieprogram.
 - 4) *Stabilare mönster i utanförskap*: Ett mindre antal intervjupersoner redovisar långvariga perioder i arbetslöshet eller avsaknad av trygga anställningsformer. Erfarenheter av arbetsmarknadspolitiska program och timanställningar är vanliga liksom försök att studera som kan ha slutat med avbrott. Överrepresenterade i denna grupp är män som saknar fullständiga betyg från gymnasieskolan och respondenter som genomgått yrkesförberedande gymnasieprogram inom ett yrke de sedan valt bort.

Olika verkligheter

- Forskaren beskriver att hon upplevde det *som att befinna sig i tre olika länder* när hon genomförde sina intervjuer i det välbärgade storstadsområdet, det socialt utsatta dito och i glesbygds-kommunerna

Olika motiv för väljandet

- Några väljer med avsikten att “hålla många dörrar öppna”.
- Några väljer ett program som gör att de kan utveckla sina fritidsintressen – carpe diem
- Några väljer ett yrkesförberedande program som ger ett framtida och önskvärt yrke
- Några väljer ett program som skall leda till jobb utan framtida studier
- Några väljer ett program som ett medel att nå långsiktiga framtida mål
- Några väljer ett program som är acceptabelt för andra

Ungdomar – ingen enhetlig grupp

- I en studie kring livsprojekt (Jonsson, 1995) fann författaren tre grupper av unga människor.
 - 1) Traditionella livsprojekt.
 - 2) Sociala livsprojekt
 - 3) individuella livsprojekt.
- I ett annat forskningsprojekt (Lalander & Johansson, 2002) kunde författarna identifiera två grupper: arvtagarna och generation X. Den första gruppen var mer orienterad mot traditionella normer och värderingar och den andra gruppen var mer förändringsinriktad och flexibel.
- Trondman fann tre valmönster:
 - Transformativa val – återspeglar social och kulturell bakgrund
 - Mönsterbrytande val – bryter med klass och genus
 - Marginaliserade val – klarar inte att hantera valet, ingen valkompetens

Senaste studien

- Mindre mogenhet – större passivitet
- Omätligt informationsbehov – hjälp till att sovra
- Oklara mål och otydlighet i vägledningen
- Flickorna mer sårbara och osäkra
- Fler pojkar väljer bort utbildning
- Föräldrarna viktigaste samtalspartnern
- Eleverna har lite självkänedom – ryggsäcken ”osynlig”
- Vägledarna fast i ritualer (två samtal till alla) – brister i behovsanalysen

(Dresch , Lovén, 2010)

Tabell: Elevers förväntningar inför vägledning och uppfattningar efter vägledning om den hjälp de erhållit.

	Före	Efter
1) Jag tycker att vägledare skall ge råd om vad jag skall välja. M= 4.2	47.9	26.9
2) Jag vill få tid att prata igenom min situation inför valet. M=5.0	69.3	55.6
3) Jag vill ha information om utbildningar, poäng, yrken mm. M=5.8	83.9	66.3
4) Jag vill ha hjälp att diskutera min lämplighet för olika utbildningar och yrken.. M= 4.6	57.2	30.5
5) Jag vill ha hjälp att identifiera mina starka och svaga sidor. M= 4.7	59.5	21.0
6) Jag vill få nya idéer och infallsvinklar. M=4.5	56.1	30.7
7) Jag vill ha hjälp med att reda ut vad jag passar till. M=4.2	52.2	29.1

Den gode vägledaren

- Den gode vägledaren är synlig, lätt att förstå, skapar en bra relation, ger klar och begriplig information, är förtroendefull, och inte för vek eller “mesig”.
- Den gode vägledaren skall både skapa en god relation, och upprätthålla en god struktur. Hon skall dessutom ha bra “verktyg” och kunna tolka och presentera komplex information

Rasmus: *”Den bäste vägledaren är en med mycket information och som är tydlig, så de inte säger för mycket, så man glömmer bort hälften. Så de håller sig till det viktigaste. Sen kanske hon har lite papper som man kan ta med sig. Glad är ju bra. Det är väl bara det.”*

Reflektioner kring forskningen

- Mognad – övergångsrit vid valet till gymnasiet
- Föräldrarna – betyder mycket, men är ändå anonyma, "family learning" (stort i England)?
- Information – varför blir det övermäktigt? Vem sovrar? Vem styr vem? Eleverna självkännedom utforskad.
- Insikt om väljande – behövs det? Många vet inte vad de skall förvänta sig. Hur avhjälper vi det?
- Rationaliteten satt ur spel – känslor och tillfälligheter viktiga
- Perspektivförändringar – vägledarnas honnörsord. Hur gör vi det?
- Elever som förverkligare av föräldrars drömmar
- Vad får eleven med sig inför framtida val?
- Relationen viktigare än resultatet?

(Dresch, Lovén, 2010)

Projektets slutsatser (Lundahl)

- Många ungdomar tar gymnasievalet på stort allvar, brytpunkt. Behov och stöd att diskutera
- Intresse men också uppskjutandestrategier
- Vuxna uppfattar att de styr sina liv
- Unga vuxna mer utdragna och komplexa processer, jojo-etablering
- Unga och vuxna beskriver ett komplicerat navigerande och kompromissande mellan egna behov och bedömda möjligheter – inte linjärt och rationellt
- Början präglas av svårgenomtränglig informationsdjungel och svårt att få erfarenheter i arbetslivet

Fler slutsatser

- Unga vuxna betydligt större risk att gå in i arbetslöshet och få mindre stabil koppling till arbetsmarknaden
- Karriärvägledning och karriärutveckling skiljer sig åt. Mycket beror på den lokala kontexten!
- Klass- och könsskillnader slår igenom i behov av vägledning, stöd, uppfattningar etc
- Klass, kön, etnicitet och den lokala kulturen interagerar på ett komplext sätt

De tre insikterna

- Personlig insikt - Känner din egen ryggsäck, hur du uppfattas av andra, svaga och starka sidor – en reflekterande praktiker
- Teoriinsikt - Har översiktlig kunskap om teorier och kan utnyttja dem för tolkning och ökad förståelse
- Metodinsikt – Har kunskap om och förtrogenhet med olika metoder och verktyg och kan använda dem i olika situationer

Svårigheter i samtalen

- Vilka "projekt" finns?
- Talar de med eller förbi varandra?
- Klargörs "varför talar vi om..."
- Tar någon för mycket ansvar – energi
- Hur informeras? Tänk sparsamt, synligt, begripligt!
- Hur avslutas? Finns det klargöranden? – Vad kom vi fram till? Vad återstår? Vad skall du göra?
- Ges det otydliga budskap? – lindas in, "ett steg fram, ett steg bak"
- Hur är det med struktur och summeringar?

Prata två och två – max. fem minuter

- Rita två stora cirklar över papperet. Ange Nutsituationen som rubrik för den första. Fråga din granne med frågorna nedan! Anteckna stödord/nyckelord!
- Ange framtiden som rubrik för den andra cirkeln. Använd frågorna. Fyll i stödord/nyckelord.
- Slå en bro/brygga mellan cirkelarna. Vad behöver du göra för att komma dit? Brainstorma! Avsluta med att sammanfatta.

Svårigheter i samtalen

- Vilka "projekt" finns?
- Talar de med eller förbi varandra?
- Klargörs "varför talar vi om..."
- Tar någon för mycket ansvar – energi
- Hur informeras? Tänk sparsamt, synligt, begripligt!
- Hur avslutas? Finns det klargöranden? – Vad kom vi fram till? Vad återstår? Vad skall du göra?
- Ges det otydliga budskap? – lindas in, "ett steg fram, ett steg bak"
- Hur är det med struktur och summeringar?

Coaching-frågor

- ▶ Om du visste svaret, vad skulle det då vara?
- ▶ Vad skulle detta betyda för dig och andra?
- ▶ Vilket är det svåraste i det vi pratat om?
- ▶ Vad skulle du ge för råd till en vän som var i din situation?
- ▶ Föreställ dig att du samtalar med den klokaste människa du känner eller kan komma på. Vad skulle han/hon säga till dig att göra?
- ▶ Vad skulle du vinna/förlora på att göra/säga så?

Korttidssamtal

- Vi har X minuter på oss! Var vill du vara när samtalet är slut? Vad vill du ha uppnått när vi är klara?
- Vad har det gett dig idag?
- Vad gör du till nästa gång?
- Vad tar du med dig?
- Tar du med dig mer?

Trestegs-raketen

- 1) Vad skall du göra?
- 2) När gör du det?
- 3) Hur vet jag/du att du gjort det?

Din egen "skuggsida".

- ♦ Vad är svårt för dig i ett samtal?
- ♦ Vad gör du när du inte har bra kontakt?
- ♦ Vilka personer tycker du är särskilt svåra att hantera?
- ♦ Hur "ärlig" är du i ett samtal?
- ♦ Granska din samtalsstil!

Information – många fallgropar

- Anpassa budskapet till de du talar med
- Tänk på din egen skolgång – hur lyssnar de?
- Variera framställning och uttryckssätt, skriv/skissa/nyckelord/rita
- Informera hellre för lite än för mycket
- Gör korta sammanfattningar

Nya metoder bryter konventionerna

- Visualisering
- Metaforer
- Berättelser – brytpunkter, vad har fungerat?
- Arbetsmaterial – kort, spel
- Tydlighet – därför pratar vi om...
- Reflekterande paus – ge tid till eftertanke
- Internet – en uppsjö av möjligheter
- Rörlighet
- Undantag – när har ”problemet” varit mindre eller borta?
- Mirakelfrågan – vad kommer att vara annorlunda? Vem mer kommer att märka det?
- På väg – vad behövs för att miraklet skall inträffa?

Skillnad mellan coaching och andra samtalsmetoder

- I coaching vill jag höra individen säga: "jag vill det här, jag bestämmer mig, jag behöver/vill ha förändring".
- I vanliga samtal tappas motivationen
- I coaching sätter man upp ett konkret förändringsmål
- I vanliga samtal talar man allmänt om förändringar
- I coaching talar man om nutid och "framgångsanalyser" och fattar beslut i nutid om framtiden
- I vanliga samtal fastnar man i dåtid och felaktiga beteenden. Felanalyser står i centrum

Vad lär vi av coaching?

- Klara och tydliga begrepp
- Handlings- och målinriktat: Vad vill du ha ut av mötet? - Vad har du fått ut av mötet? Läger ansvaret hos kunden!
- Duktiga på att förpacka – omslaget är viktigt
- Många stimulerande, självinstruerande övningar, stor verktygslåda

Arbetsgrupper i nätverk

- Ett alternativ till en ny organisation är tillskapandet av ett antal arbetsgrupper som med viss konsultativ hjälp arbetar med ett antal angelägna frågor. Exempel på detta kan vara.
- Gemensamt informationsmaterial för att tydliggöra vägledningens roll och vad den bidraga med till elever/föräldrar etc
- Ett genomarbetat digitalt material som kan användas i olika stadier och innefattar såväl lektionsförslag som andra mer självhjälpande insatser
- Utarbetande av valbara kurser där väljande av framtid står i centrum. Exempel på rubriker kan vara: Vad vill jag med mitt liv? Hur vill jag utforma min framtid?
- Utformning av ett gemensamt kvalitetsinstrument som kan användas i verksamheten och som är tydligt men också flexibelt

Och ytterligare...

- Utvärderingsmallar som kan användas på olika stadier för att kvalitetssäkra verksamheten
- Förslag till uppföljningsundersökningar där motiv till avbrott/byten etc kartläggs och analyseras
- Utarbetande av förslag till hur kontakter med omgivande arbetsliv kan stärkas. Vägledarna känner elevernas tankar och näringslivet har olika utvecklingsperspektiv. Hur skall de mötas?
- Utvecklande att ett gemensamt material och idébank kring vägledning i grupp.

De fyra spåren

- Informations-spåret
- Berättelse-spåret
- Coaching-spåret
- Medvetandegörande-spåret
eller...

Vägledarnas åsikter (2002, 2009)

- Själv-service 20%
- Begränsad service 34%
- Full-service 46%

Samtal med tonvikt information

2002: 43%, 2009: 59%

Samtal med tonvikt på personlig situation

2002: 57%, 2009: 41%

Framtiden är serverad! Vilken meny väljer du?

Informationsmenyn – Behöver du information kring utbildningar eller yrken? Sök själv eller få hjälp av vägledare att finna svar på dina frågor. Vi har ett stort antal hemsidor att söka från.

Testmenyn – Osäker på var du passar in eller funderar över var dina intressen finns i yrkesvärlden? Pröva våra test och få hjälp av vägledare att tolka och använda resultaten. Testen ger dig inte hela sanningen men du får hjälp att fundera och många gånger nya perspektiv på din situation.

Coachingmenyn – Är du på väg att fastna och vill hitta ut igen? Med hjälp av lösningsfokuserade metoder och coaching får du styrka att gå framåt och se din situation med nya ögon.

Berättelsemenyn – Du behöver tid för att fundera över din framtid. Vi ger dig tid och möjlighet att fördjupa dig kring vad du vill med ditt liv. Vi hjälper dig att reda ut de mönster och former som du kan ha fastnat i.

Dagens eller kreativa menyn – Kanske skall du pröva våra bildtest eller några av våra olika kortlekar och alternativa metoder. Låt fantasin spela och med en vägledare till hjälp söker du nya vägar.

Välj eller kombinera!

Vad bör vi göra?

- Elever har olika behov, olika förväntningar, olika förutsättningar – kartlägg tillsammans!
- Krossa inte elevernas drömmar men hjälp dem att se på lång och kort sikt
- Möt eleverna där de är – och var tydlig med vad de fick med sig!
- Det ändlösa talet behöver kompletteras – lär av coaching!
- Hjälp eleverna att utforska sin habitus (ryggsäcken)!
- Inse vägledningens begränsningar och var realistisk – krossa myterna!

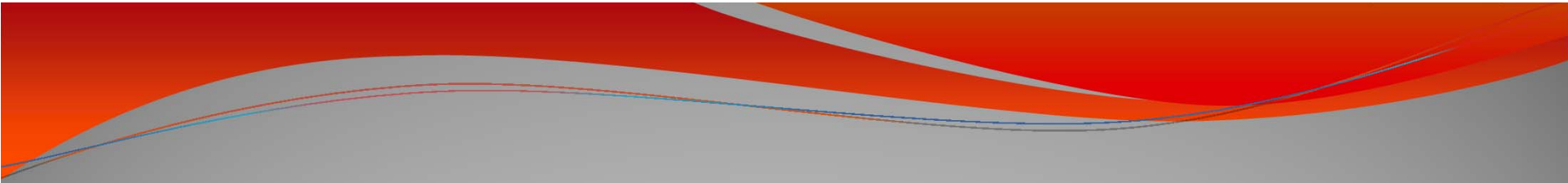
Två scenarier:

Väglidningen marginaliserad

- Brist på forskning – ger respekt
- Oklar teoribildning – inget eget ”ämne”
- Fastnat i myter och ritualer – framstår som ”gnälliga”
- Relationen viktigare än resultatet – missnöjda ”kunder”
- Strategier för utveckling saknas – kreativiteten har avstannat
- Få utvärderingar, inga kvalitetskriterier

Vägledning i centrum

- Kartläggningar och analyser genomförda – vi vet vad vi gör och vi utvärderar
- Utvecklingsscenarier skapade – både i bred och smal bemärkelse
- Kreativiteten frigjord – ”måsten och mantran” kastade överbord
- Öppenhet för teori- och metodutveckling
- Lånat av andra t ex coaching – men anpassat till egna villkor
- Arbetande nätverk – som utvecklar förslag och kvalitetskriterier
- Jantelagen utblåst – vi är bra vägledare!

Om du under det senaste
åren inte har ändrat en
uppfattning eller förvärvat en
ny, bör du kolla din puls. Du
kanske är död.

(Burgess, författare 1866-1951)

Kaos och struktur – Kan vi leva med bägge?

Svaret är inte enkelt. Den föränderliga världen kräver flexibilitet men de flesta ungdomar vill ha trygghet och struktur. Balansen i tillvaron måste finnas. Alltför hurtfriska rop på flexibilitet faller platt men å andra sidan måste en ny öppenhet finnas för stundens möjlighet. Vi måste räkna med att risktagande är med i livet och att vägen tillbaka för det mesta går att finna.

*"Det lönar sig inte att försöka, sa Alice,
'man kan inte tro på sånt som är omöjligt'.
Du har nog inte övat så mycket, sa drottningen.
När jag var lika gammal som du, övade jag en halvtimme om dagen.
Ibland har jag trott ända till sex omöjliga saker före frukost."*

(Alice i Underlandet)

Glöm inte – vi är alla olika

- Frågvisa Frida
- Coola Carla
- Förvirrade Frank
- Ambitiösa Anders
- Tysta Tina
- Vilsna Vesna
- Osäkra Ola
- Trygga Tamara
- Frustrerade Filip
- Allvarliga Anja
- Desillusionerade Danuta
- Jordnära Jimmy
- Själsäkre Samuel
och alla andra...

Bonusmaterial

Vägledarens roller

- Omhändertagaren – djupt engagerad, risk för överbeskydd
- Realisten – vad är möjligt, missar nya perspektiv
- Administratören – svalt engagemang, hänvisar till regelsystem
- Diagnosställaren – vet mer än den sökande
- Säljaren – talar för sin "lösning"
- Dynamon – ser hela den sökande, för in nya perspektiv

Nya perspektiv

KÄNDA

OKÄNDA

Tänkbara

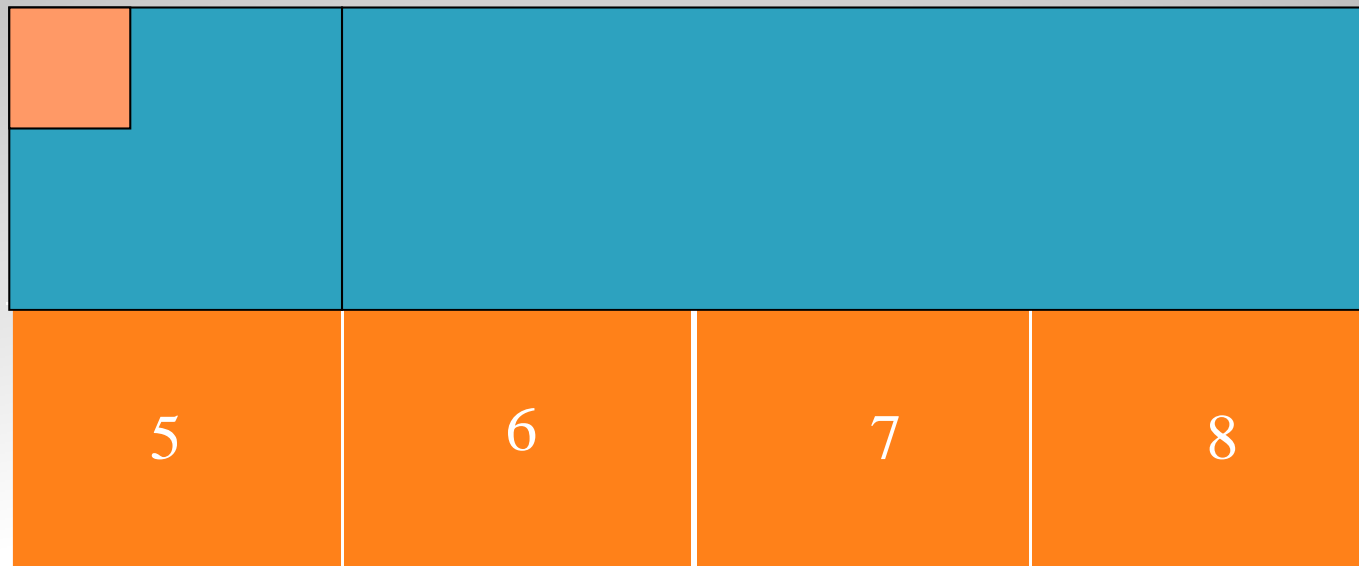
Icke tänkbara

Tänkbara

Icke tänkbara

Möjliga

Icke möjliga

Vad betyder vägledning (Bimrose)

- Longitudinell, kvalitativ utvärdering
- 50 vägledningssökande, unga och vuxna, 50% 18-29 år, jämn könsfördelning, blandad etnicitet
- 1) Direkt efter (50 deltagare)
 - 98 % fann vägledningen nyttig, användbar
 - Skälen var följande: 1) Utmanade och gav en riktning 2) medförde positiv förändring 3) gav stöd och trygghet 4) gav tillgång till relevanta resurser 5) gavs inom rimlig tid
- 2) 1 år efter (45 deltagare)
 - 78 % fann att vägledningen resulterat i positiv förändring,
 - 31% fann indirekta positiva förändringar, ökad självförtroende, motivation, ökat sin yrkeskompetens genom kurser/utbildning
 - Hinder: ekonomiska, barntillsyn, hälsa, lokal arbetsmarknad

Vad betyder vägledning II

- 3) Två år efter (36 deltagare)
 - 72% ansåg vägledning nyttig, användbar, 14% mer osäkra på nyttan, 14% minns inte
 - Varför bra? 1) hjälp till att fokusera idéer 2) ökad självsäkerhet 3) nya möjligheter att reflektera över 4) tillgång till information
- 4) Tre år efter (30 deltagare)
 - 77% ansåg vägledning, nyttig, användbar, 7% mer osäkra på nyttan, 5% minns inte
 - Varför bra? 1) Utmanar idéer, inspirerar 2) Ökad självsäkerhet/självkännedom 3) Pekat ut tänkbara alternativ 4) Tillgång till information 5) Prata med en professionell person

Vad betyder vägledning III

- 5) Fyra år efter (30 deltagare)
 - Ökning i arbete från 22% till 53%, utbildning 13%
 - Under fjärde året: Skaffat nya färdigheter, kurser etc 43%, 30% stora förändringar i den personliga livssituationen (giftermål, skilsmässa, ändrad livsstil, flyttning etc)
 - 63% uttryckte behov av vägledning inför framtiden
- Career Management Skills (introduceras av författarna)
- Viktigt men obegripligt för deltagarna om vi inte förklarar och tydliggör
- Vägledning måste ses som en lärandeprocess

Fyra beslutsmönster (Bimrose)

- Värderande – kritisk självreflektion, stegvis insikt om ”ryggsäck”, långtidsplanerig
- Strategisk – rationell, mindre känslolainriktad, klart fokus, högt självförtroende
- Ambitiös – avlägsna mål, många utmaningar på vägen, beredd att offra en del för att nå målet
- Opportunistisk – hög osäkerhet, använder intuition mer än rationalitet, flexibel, tar tag i chanser/möjligheter

Positiv osäkerhet (Gelatt)

- Lista de fem viktigaste händelserna i ditt liv!
- Granska listan och se om den innehåller aktuella eller avlägsna händelser, positiva eller negativa händelser, karriär- eller familjerelaterade händelser, dåliga eller goda händelser.
- Hur många av händelserna på din lista finns i framtiden?
- Detta är inte en övning för att vilseleda dig. De flesta människor tar inte med framtida händelser på en sådan lista.

Vad kan vägledaren göra?

- De sökande behöver utveckla ett antal färdigheter som:
 1. Nyfikenhet – utforska nya lärande möjligheter
 2. Ihärdighet – inte ge upp trots motgångar
 3. Flexibilitet – förändra attityder
 4. Optimism – se nya möjligheter som möjliga och nåbara
 5. Risktagande – handla trots osäkra utsikter
- Som vägledare kan vägledaren uppmuntra en utveckling av dessa fem färdigheter. Öppenhet inför karriärvalet bör ersätta obeslutsamhet. Det handlar om att hjälpa sökande att se möjligheter istället för hinder och utnyttja tillfälligheterna mer systematiskt.